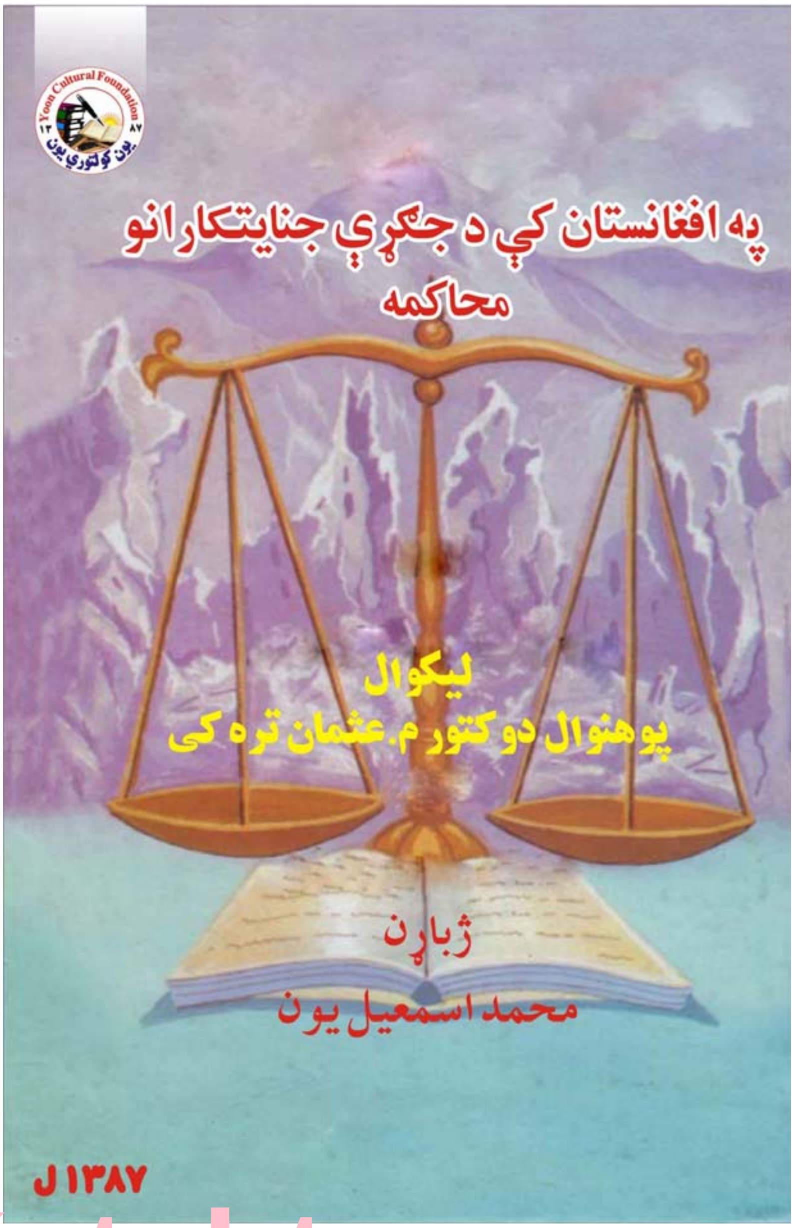

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

ليکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتور م، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله	
پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهيدانو ارواوو ته چې د يرغلګرو او کمونيزم په مقابل کې يې يوه تاريخي (نه) وويله، په دې لاره کې يې سربايلود اود جګړې جنايتکارانو د محاکمې ستر مسووليت يې موږ ته راوسپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردويم چاپ څویادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړڅپرکی	
د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دويم- د یالتنا کنفرانس	۲۲
دریيم- پر کورنیو شخړودنړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینود تطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه.	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم دپلي کېدو پړاو	۳۷
دويم څپرکی	
د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکي	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې ددېوان واک ګنډل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- د ترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو - یو - جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو څارنه او... ۹۴

درېیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۶
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو څارنه او... ۱۱۷

درېیمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- دیو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ ځانګه ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دويم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دويم- د جنايتکارانو سپارنه ۱۳۸
پايله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعيل يون پېژندنه ۱۴۸

دځينو نومونو لنډون (مخففات)

نړيواله سره مياشت (ن،س،م)

ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)

جزا نړيوال ديوان (ج،ن،د)

بښنې نړيوال سازمان (ب،ن،ي)

افغانستان خلکو ديموکراتيک ګوند (ا،خ،د،ګ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې دبرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثر دده ددې اوږدې مودې د مبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندی له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې ښکندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي څرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

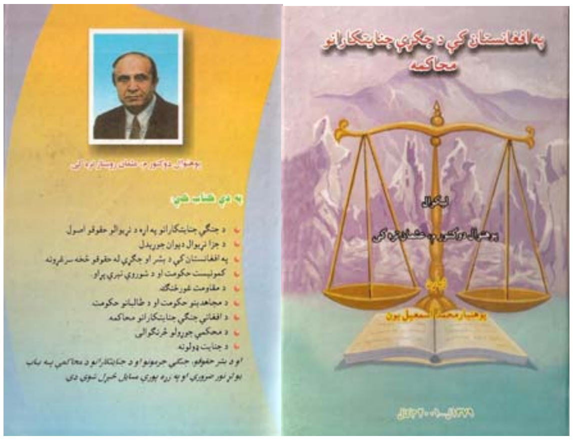

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، ددې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې ددې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورځخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، داکتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېرې هېرې نه شي. ددې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې د ظالم او مظلوم، حق او باطل، خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یوې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پردیو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ او د ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني یې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ یې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې دنړۍ پر مخ یې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوي دي. ددې جګړې او غمیزې په پیل کې زموږ خلکو هیله لرله، خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووینې. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو، چې داسې ونه شول، داسې دردوونکې جګړې پیل شوې او بیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه یې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست او د ځینو هېوادونو ګټو هم پرداسې لوري بدلون وکړ، چې نور یې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه یې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړیوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زیاته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې یې استازی پروفیسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، د کابل لاسپوځی نظام یې د نړیوالې ټولنې تر سخت سیاسي او اخلاقي فشار لاندې راوستی و، چې د بشر حقوقو رعایت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، لیکوال، فرهنګیان او سیاسي اشخاص د مرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بیا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له یاده ووتله. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنایتکار تو پیرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به یې په افغانستان کې د بشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوی د افغانستان سیاسي او جنګي جنایتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بیا د جګړې قربانیان د نړیوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشیني دي.

استاد پوهنوال محمد عثمان تره کی د افغانستان د خلکو رښتینی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز دیوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سیاسي ظلمونو او جنایتونو کړولی او زیات کلونه زندان یې ګاللی دی، تر هرڅه زیات یې (د جګړې جنایتکارانو محاکمې) اړتیا احساس کړې ده.

استاد تره کی په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچینو ته د هغو د وریادونې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـوا ړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيت او د نړيـوالې ټـولنې لـه افکار و څخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيوي لپاره دادی لومړی مثبت ګام پورته کړ او ((په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګړې حقوقـو لـه ملـي او نړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی. هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ دهېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يـا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيله کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوستي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولس سره د ډېرو قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيو پـه سپـارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمني کې مېشت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنايتکاران به خپلې سزاوې ووينې او د نورو جنايتونو مخه به ونيول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هيله
په درناوې
محمد حيدر اقبال پښتونيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيوالې بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يو سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نيني وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تر او سه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والې، پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زياتې لويې او وړې فابريکې، کارځايونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور توليدي وسايل له منځه وړل شوي دي.
- **ښوونيز:** دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ببلابېل ښوونځي تباه شوي او دنړېدي لس مليونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نيول شوې ده.
- **پوهنيز:** د لوړو زده کړو خوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې يا په نسبي او يا بشپړ ډول زيانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زيات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- **ولګړنيز:** يو نيم مليون افغانان شهيدان شوي، يونيم مليون معيوب او معلول شوي او شپږ مليونه مهاجرت ته اړ شوي، ياني تر(۱۵)مليونه اټکلي نفوس څخه(۹)مليونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېوادپه داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- **ټولنيز:** د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبیعي او اصلي سرچینو پر ځای نوې او مصنوعي سرچینې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سیاسي-ټولنیز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقلیت او اکثریت پر بنسټ په هېواد کې د سیاسي واک وېشلو شعارونه زیات شوي دي.

- **خپرنیز:** په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لویو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) ملیونو ټوکو زیات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاریخي:** د هېواد ملي موزیم ، د اردو موزیم، دهډې موزیم او نور سیمه ییز موزیمونه لوټ شوي او سیزل شوي دي. د ملي موزیم دیولک تاریخي اثار و له جملې څخه په سلو کې اویا قیمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري:** دهېواد اصیل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپین)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنی هېواد مېشتي او بهر مېشتي ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک یم او دکوم توک یم)) د یو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي:** د تېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا د چا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هڅې په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده، چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیدلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې مونږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او مونږ یې پرې کړولو، مونږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زمونږ ولس ته دا دخواشینۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه اویو شمېرجهادي ډلو بیا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــوي کمونیســـټ حکومـــت صـــدراعظم و، د امپرالیزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور(روسيې) لـه ګرېوانه سر راوکښـه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلـود او کـه درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو مليونو افغانانو يوه بېلګه ده او يو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکـه، چې نـږدې ده د افغانستان جګـړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ لـه ذهنه او زموږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر پـه ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو لـه مخې پـه دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅاته پـه کې د کينې لـه مخې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکـې ده د جنايت څرنګـوالی تشـريح کـړی دی. هغـه څـوک چـې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل پـه توګـه وويني، طبعاً بـه جنايتکـاروي او دخپـل ولـس پـر وړانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينگه مراعت شوي، د ملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

د دې کتاب بله ښېګڼه دا ده، چې د جنايتکارانو د نيونې او يوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې د دې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا وويني، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو د دې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې د دې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښــتمن کتــاب د چــاپ لــه املــه مبــارکي وايــم او د نــورو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښــتونیار هم د زیـاتې مننې او ســتاینې وړ بــولم، چــې ددې کتــاب د پښــتو او دري دواړو متنونــو چــاپ لګښــت تــه یــې اوږه ورکــړه او خپــل ملــي او فرهنګي رسالت یې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې دشپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل اوقربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې دهېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس ددې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوې دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو دهیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوټ او تالان بنسټ یې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتیا ته شا کړه، هغه یې پایته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره یې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې یې ګڼ شمېر جنایتونه کړي وو. دوی د خپلو سیاسي سیالانو پر ضد له خپل دښمن سره یو ځای، په یوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غمیزې مسئولین، د یوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړې څخه، داسې یوې پوړۍ ته پورته شول، چې هم ورته ښننه وشوه، هم ورته سیاسي باور ورکړل شو، هم یوه ائتلافي ډله شوه او هم یې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتیاز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدینو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زیات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې یې انګازې وکړې. د کمونیستانو ظلم او زور زیاتی، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سیوري لاندې راغلل او بده یې لا داچې د هغوی جنایتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، باید له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس باید لږ ترلږه په خپرونو کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ییزو رسنیو له لارې باید د یرغلګرو او ظلم د قربانیانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې باید جنایتکارانو ته څرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له یاده نه دی کښلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنايتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتيا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنايتکارانو پر محاکمه بريالي نه شي، د جهاد پايته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنايتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئوليت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سياسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې ليکنه کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې يوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونيست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډول يې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووايو، چې ليکوال خپله لومړۍ موخه (د قضيې د هېرېدا مخنيوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنايتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونيار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت يې برابر کړ او په دې ډول يې (په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخيسته مننه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بافرهنگه، مبارز او کاري شخصيت پوهنيار محمد اسمعيل يون څخه هم ډېره منننه څرگندوم، چې هم يې ددې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم يې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په انډول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنيکپوهنې او عقلي برياوو څخه په ګټې اخيستنې سره پر نورو سيارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بريالی شوی، چې د کينې او ځانغوښتنې غريزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ يې مدني او سوله ييز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق د داسې قوانينو او تعاملاتو ټولګې ته ويل کېږي، چې د انسان د غچ اخيستنې، دښمنۍ او کينه ييزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وي.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړيکې تنظيموي: د جګړه مارو تر منځ اړيکې او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظيم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په انډول پيليز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول.

دويم څپرکی- د جزا نړيوال ديوان رامنځته کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونو تاريخي شاليد (پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې دلېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

دګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې د بشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړيوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګـړې حقـوق د هغـو لوزونـو، ژمنـو او نړيوالـو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1]-دومنيک کارو، Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې(محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- د ژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س، م)) تر سرپرستۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ شوی و ، د جګړې د اسیرانو ، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپـــایي کانوانســـیون (۱۹۸۹ز کـــال): داکانوانســـیون د نـــاوړه انســـاني اوبشرضـــد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ زکال د جنورۍ پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳زکال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵زکال د فبرورۍ پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتـا پـه کنفـرانس کـې چرچـل، روزولـټ او سـټالین د دویمې نړیوالې جګړې د بریمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د المان تر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د نازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پرضد مبارزه وشي.
۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.
۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.

د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵ز کال له نومبر څخه د ۱۹۴۶ز کال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې درېیو ډلبندیو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.

الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.

ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نـورنبرګ پـوځي محکمـې، دوه ويشـت تنـه جنګـي جنايتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د يالتـا کنفـرانس کـارد ((پوتسـدام)) کنفـرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګست) لـه خوا تعقيب او تينګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تيره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنايت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دريـيم- پـه کورنيـو شـخړو کـې د جګـړې د نړيوالو قوانينو د تطبيق پراختيا:

سـره لـه دې چـې د ژنيـو د ۱۹۴۹زکـال کانوانسـيون، د نړيوالو جګړو په باب دی، خو د دريېمې مادې له مخې دغه پرېکړې په کورنيو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکـال پـه بهيـر کـې د نړيـوالې سـرې مياشـتې (ن،س،م) کمېټې پر يو نوښت لاس پورې کړ او د يو نړيوال کنفرانس له لارې يې د ژنيو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس يو ځل بيا عمومي کتنه وکړه.

د همـدې لپـاره لـه کانوانسـيون سـره دوه ضـميمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هيله لرله چې:

...تيـت وپرکـې جګـړې لکـه: د ملېشـو تـرمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکـال نړيوالـو کانوانسـيونونو پـه چوکـاټ کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلي کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ز کال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملياتو لپاره يې څه سيمه نيولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپيانو او اسيرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸ز کال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کاروني) پر اصولو ټينګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کاروني څخه د کانوانسيون موخه ((چاودېدونکې سرګلولې)) دي. د لاهې د ۱۹۰۷ز کال کانوانسيون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسيلې د کاروني په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون د لومړۍ فقرې پنځه د برشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ييزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسيون ۴۸مه ماده يادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې بايد د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسيساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپير وکړي؛ د جګړه ييزو عملياتو موخه بايد د جګړه ييزو تاسيساتو او پوځي سرېو له منځه وړل وي.))

د ژنيو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳ز کلونو کانوانسيونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو يا مالونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه:
وژنه، تبعيد ، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او
ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه
شونی نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او
مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو څارنه او سزا ورکونه.

دريېمه ماده چې په پورتنيو دريواړو کانوانسيونونو کې
راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند اويا
بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه
((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي..

د دويم پروتوکول د ۴، ۵ او ۶مې مادې له مخې ((انساني
چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو
دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړۍ برخه ضميمه
پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو،
روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع
کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند، د
بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې
رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې
جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت
بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷ز کال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر
پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعایت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسیرانو نیول اعلان شول، بیا دې نو تر جګړې څخه په یوه لرې سیمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ییزې سزا ورکول منع دي. له اسیرانو اوټپیانو څه باید پوځي غچ وانخیستل شي، ټپیان او رنځوران له روغتیایي پالنې څخه د ګټې اخیستنې حق لري.

د ژنیو ۱۹۹۳ز کال کانوانسیون((دریم کانوانسیون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسیرانو د پېژندنې بشپړ لیست، د نړیوالې سرې میاشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسیرانو کورنیو ته د هغوی احوال وررسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسیران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسیرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته باید اسیران له بشپړ مصونیت سره خپلو سیمو یا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، نړیوال قوانین پر کورنیو شخړو هم تطبیقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعایت باندې دزیات ټینګار لپاره دکورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، یو له بل سره یو لړ تړونونه لاسلیک کړي، چې نیول شویو کسانو ته په کې د نړیوالې جګړې د اسیرانو د حقوقي دریځ پېژندنه شامله وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له دریو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د لیکنۍ موافقې له مخې، یوې ناپېیلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېیلې خوا کېدی شي یو دولت وي او یا یوه نړیواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچینې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د ۱۰مې مادې له مخې یې وړاندوینه شوې وه، په څو ځایونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵زکال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۶۱زکال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱زکال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضایي صلاحیت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحیت نه لري، چې د جګړې قوانینو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې تېنګار وکړي او یا په کې لاسوهنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردولت پورته د همدغسې یو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړیوالو حقوقو او د جګړې له قوانینو څخه زیاتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زیاتې بېلګې کولای شو د ایران – عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸ز کال)، د حبشې او سومالیې په شخړه (۱۹۷۷ز کال) او د خلیج په جګړه کې (۱۹۹۰-۱۹۹۱ز کال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنیو د کانوانسیونونو او د هغو د ضمیمه پروتوکولونو له مخې بیان شوي، یو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنیو شخړو کې: لکه په سریلانکا کې د تامیل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبیک، افغانستان، حبشې، سوډان، سومالیې، کمبودیا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنیو د ۱۹۹۳ز کال کانوانسیون او د هغه ضمیمه پرتوکول، یو لړ حقوق تضمینوي، خو بیا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ایران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کیمیاوي بمباریو ، په زرګونو ملکي وګړي له منځه یوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲ز کال)، په یوګوسلاویا او نورو ځایونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زیاتې بېلګې لیدل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه يې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کانوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو د نیونې او د هغوی د محاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو د کانوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم يې صادر کړی دی، و پلټي او محاکمې ته يې و سپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کانوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کانوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، د تورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو(د حالاتو او وضعي غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې ځرګند و نه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې وو ايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک را ټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لاربښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قربانې شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، ترهغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل دامر متابعت ته اړ وي او د امر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې د قوانینو د طرحه کولو پر وخت، د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره نانډرۍ پورته شوې، ډېرو ګوندونو ونه غوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر د اطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې د مادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګاڼه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷ز کال، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون د قانون خلاف کار ترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې وګڼو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید د جزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې دا جرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال يو ځانګړی تقنني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنايتونو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنايتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنايتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري. د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸ مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته وسپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د بريمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹ مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خليج جګړې (پر ۱۹۹۱ز کال د عراق پر وړاندې د لويديزو دولتونو جګړه) مجرمينو سزا دلويديزو هېوادونو له بيا بيا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[1]

په يوګوسلاويا کې د جګړې د جنايتونو څېړنه يو استثنايي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زياتون او شدت، امنيت شورا د يوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځينې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړيوالې ټولنې ته د جګړې د جنايتکارانو د قضيې دڅېړنې وړاندې کول، د زيانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[2]

ب- په نړيواله کچه د جګړې د جنايتکارانو قضايي څارنه غالباً له دريو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړيوالو کميسيونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کميسيونونه لنډمهالي (ADHOC) او يادايمي وي.

دژنيو کانوانسيون دلنډمهالي کميسيون د جوړېدو وړاندوينه کړې ده، خو ددې کانوانسيون لومړی نمبر پروتوکول د دايمي کميسيون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړيوال کميسيون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

[1] کمبوډيا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمين لري، خو نړيواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بريالۍ شوې نه ده.

[2] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړيوال عمومي حقوق پاريس ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوبت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲ز کال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵ز کال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانود سزا نوبت یې ترلاسه کړ،دا محکمه له ۱۹۴۵ز کال څخه تر ۱۹۴۶ز کال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له ۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸ز کال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوبت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوبت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې تر پایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې (م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[1]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[1] ژان کامبه کو Combacau Jean، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دېوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دېوان، چې په لاهه کې يې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضايي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړيوالې ټولنې پر۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه دربیمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړېوالې جګړې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولينو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاويا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړېوالې دايمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلاميې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولايي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دېوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظيم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسليک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريکا هيله لرله، چې دا نړيوال ديوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بنديزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سيالانو پروړاندې د فشار ديوې نوې هڅې او وسيلې په توګه ګټه واخلي.

دا هيله ترسره نه شوه، ځکه نو امريکا کينه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسليکولو سره يې خپله قضايي خپلواکي وساتله. هغه دليل چې امريکا ددې تړون د نه لاسليکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري يې د هغه ديوان له خوا، چې په تېنګه سياسي شوى وي، په ((خيالي)) تورونو محاکمه شي.

ديوان به د لويو جنګي جنايتونو د مخنيوي او ياد ترسره شويو جنايتونو د له منځه وړلو لپاره وقايوي او يا معالجوي نقش ولري.

د ديوان مقر په لاهه ښار کې دى او واکونه يې د هغو څلورو کټګوريو په ګډون، د جنايتونو څېړنه ده، چې د نړيوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنايتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنايت، جګړه ييز جنايت او د تېري جنايت.

د پورتنيو جنايتونو د تعبير او شننې(تفسير) لپاره د واکمنې سرچينې او د ديوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سياست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوى دى. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلويان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلويان له بلې خوا يو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د ديوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړيواله کچه د کينو او جنايتونو د څېړلو لپاره يو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسليکوونکو هېوادونو څخه يو هېواد د کورنيو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصويب کړي.

د داسې يوې موخې تامين په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانينو د بيا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنايتکارانو څېړنه له کورنيو محکمو څخه د جزا نړيوال ديوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئيس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت ديوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې ديوان به پر ۲۰۰۱ او يا ۲۰۰۱ ز کال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته د نويو شرايطو په پام کې نيولو سره د ديوان پر تګلارو باندې د بيا کتنې لپاره، ديو کنفرانس د جوړېدو وړاندېز شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تړون غټې ټکي:

د تـړون لـومړۍ مـاده څرګنـدوي، چـې د (ج،ن،د) د یـوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو ، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال اړخونه لـري، د پلـي کېـدو وړ دي. دا دېـوان د ملـي قضـايي سیسـتم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډلـه ییـزه وژنـه: دا جنایـت هغـه ډول هڅـې دي، چـې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنـه، جسـمي او فکـري ځپنـه، د ژونـد د نـاوړه شـرايطو تحمیـل، پـر ټـاکلې ډلـې د نسـل زېږېـدو مخنیـوی، د کوچنیـانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پـر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه لـه منځـه وړنـه، (Extra Mention) شـکنجه، تبعید ، جنسي تعرض، جنسـي غلامـي(Esclavage Sexuel) ، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګـړه ییـز جنایتونـه: هغـه وخـت یـې د دېـوان پـه واسـطه څېړنـه کېـږي، چـې پـه پراخـه کچـه، دیوټـاکلي پـلان اوسیاست دیوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیـو د **۱۹۴۹**ز کـال د کانوانسـیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونـو څخـه د سرغړونې لـه مخـې لکه څنګه چې یې په نړیوالـو حقوقـو کـې څرګندونه شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م) پر پوځي وګړو بری، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، دمالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په دربیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: ددې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غوښتونکې راغوښتونکي سرچینې:

د دېوان واک پر هغهو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو ددې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته داسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

---

(۱)– د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېوان غونډې د تړون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا ، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوڅ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نيمګړتياوې:

د روم تړون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای.د وروستۍ کرښې پر بنسټ،ډېر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند ، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکموپرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښنو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریغ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او د امنیت شورا غړی گڼل کېږي، نو موږ ي هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه گټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنیتیف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټینگار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه وروړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرگندونو څخه په ډاگه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېواد ته پناه یوسي، چې دا تړون یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسليک کړ، د دېوان له قضايي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[۱]

د دېوان نورې برخې يا څپرکي د دېوان ترکيب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان يا تر هغه زيات او يا د لويې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړيوالې قضايي ملګرتيا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خروب ته ځانګړې شوې دي.

[۱] –لوموند ورځپانه، پاريس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پر بېکره کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم داسې لیدلوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو- د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده درېیمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

په ملي کچه دیو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د روښاندو په څو ورو تولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یو بریالي شوي، چې دا دعوه د ډله ییز جنجال له دایرې څخه دیوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونیزم او جګړې څخه د هر زیانمن شوي هېوادوال او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیک سره مجاهدینو ته ځان ورنژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي ښښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو په نومونه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې یې لستونې بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرېبره پردې، کمونيستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونيستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظيمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدينو په لاس يې د ګڼو جنايتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنايتونو د پټولو او هېرولو لپاره يې ډېره زياته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونيستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به يې (نړۍ خور امپرياليزم) ګاڼه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپرياليستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښتيا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړيواله کچه يې له کمونيزم سره سيالي کوله او د هغو پرضد يې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونيسي، افغانستان يې په داسې حال کې يوازې پرېښود، چې هرڅه يې په جګړه کې بايللي وو.

زموږ هېواد سره يې يو سوداګريزه معامله ييز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنايتکارانو او ملي خاينانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهيسې په افغاني ټوليو او په ځانګړې ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنايتکارانو د محاکمې موضوع په هېربدو ده. د شوروي ديرغل ناتار په کال کې يوازې يو ځل په افغاني خپرونو کې ياد ېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غميزې او ناتار جنايتکارو مسولينو اود هغو دمحاکمې په باب نه پوره بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي او نه تبصره، دا سې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنايتونو يو دروند سيوری غوړېږي. په دې ليکنه کې زما موخه يوازې او يوازې د دې پېښې د هېرېدو مخنيوی دی، ځکه نو زه د کلياتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضيې جزيات د پوهانو د څېړنې او دملي او نړيوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنايتونو او جنايتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړيواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنايتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ډسمبر- ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ ز کال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وايي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسره ترګو کېږي.))[2]

---

[1] – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[2] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو دمخه (۲۰۰۰،جون) څرګند شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره تو پير لري.
دې حکومت اصولاً خپل سیمه ییز و اکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسیونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، ترټولو لومړی د لاهې د څلوم کانوانسیون (۱۹۰۷ز کال) او همدارنګه د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیونونو یادونه وکړو، وروستی کانوانسیون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.
نن ورځ د پوځي اشغال مشروعیت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د څلورم پراګراف په دویمه ماده کې یې یادونه شوې او د نړیوالو حقوقو یوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[۱]
مونږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې دغوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له دیو پویي سره هم نظره نه یو.
ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پیل پر وخت، په کليو او بانډو کې په زیاته کچه لږ شوي وو، خو دا چې دیوپویي وايي د نړیوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسولیت لري، یو واقعیت دی.
په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

[۱]- پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ز کال ۴۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه اخته وو ، لکه د ببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف،موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف او سه په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و ، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) د خپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې د بشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

د شوروي تېري کوونکي حکومت او د کابل کمونیست حکومت د افغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او تړونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه د دغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړ ده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو ، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو ، ځوروونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هڅه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یو استثنایي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یو ملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنورۍ پر۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو ، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دریمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي،اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)) . کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالی، اضطراري اوبل هېڅ حالت د دې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د تطبیق د څارنې دنده لري. د تړون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د تړون د ۷مې او د کانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یو اغېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې د خپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید د خپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید دزیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او د هغو لست بايد له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې بايد له تورن کس سره ډاکټرانو، مدافع وکيلانو او د کورنۍ غړو ته د ليدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو د باور سلبولو لپاره بايد لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او د کانوانسيون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانينو د پلي کولو مسولينو ته دداسې ټينګو، دقيقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې د مخه د هغې مخنيوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلايل په لاس کې وي، په ناپېيلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

د ښځينې نړيوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټينګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې يو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي او يا يې دوسيه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په مياشتو مياشتو زندان کې ساتل کېږي.

نيول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځايونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنيوي يا منع کولو کانوانسيون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مه ماده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولي ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نيوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسيون کې يې يادونه شوې، نيولې، يو لړ تدبيرونه او هڅې چې ديوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هيله لري، داټول د مدني او سياسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ ديوې بې پرې او ناپېيلې محکمې له خوا ديوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعايت.
- ❖ دمدافع وکيل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونيست حکومت استثنايي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېيلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (يو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبليغاتي او ننداره ييزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شيندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکيل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخيستلای. دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. ديادونې وړ ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ز کال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي ښارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت ته پام لرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د او سپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې اوسېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لیږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله د مدني او سیاسي حقوقو د تړون ددې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتني تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسولیت لري؛ ان که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون ۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه د خلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹ز کال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسولینو ته لارښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا داډول کارونه وکړي اویا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ(مسولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[1] -د(ب،ن،س) افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۴ز کال ۳۹-۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت او بشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، د دې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[۱]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

---

[۱] –(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـارونې لـه املـه، د افغانسـتان نـيم نفـوس تـر هېـواد دبانـدې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پـر کليوالـو سـيمو بانـدې دشـوروي د هـوايي ځواکونـو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپيان او په مليونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بنديز په بهير کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان يوه پېښنه چې زيات‌ه رسوايي يې رامنځتـه کړه، دکابل تـر اشغال يـوه مياشت وروسـته د کب مياشـتې پـر يـوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالى يې په دې ډول دى:

د روسي پوځ يو ډلګى سرتېري د شپې پر درېو بجو افغان لـوى پلـورنځي (فروشـګاه بـزرګ افغـان) تـه نـږدې لـه خپلـو مـوټرو څخـه کښـته شـول، دنـوي مارکيـټ يـو شـمېر قفلونـه يـې مـات کـړل او د هغوى مالونه او شيان يې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسـتـه يـې پـر دکانونو پترول وپاشل اوبيا يې اور ورته کړ، چې د دې اور لـه کبلـه ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

يو څوکيدار دا پېښنه له پيله تر پايه پورې ليدلې وه، وروسـته يې نورو ته کيسه کوله، بيا د امنيتي ساتندويانو له خوا ونيول شو او داسې ويل کېږي چې ووژل شو.

مسولينو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټيوالو ويلې، که چېرې برېښنا شارټي کړې واى، نو تر او رلګېدنې وروسته به د ځينو مالونو او شيانو پـاتې شونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښې نښانې پاتې واى، هټيوالو خپلو دکانونو ته چې لومړى تش شوي وواو بيا ورته اور اچول شوى و، په ډېرې نهيلۍ کتل.[۱]

د المان مسيحي ديموکراتيک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې د بشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم يو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهير کې دافغانستان پرهر کلي او بانډه لږ ترلږه يو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې يې دوه کاله د طبيب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتيا او لوګر ولايتونو کې چې په سلګونو کيلومتره وګرځې نو له بمبار شويو کليو نه پرته به نور څه ونه وينې. د ولايتونو په مرکزونو کې هم پر مارکيټونو او داستوګنې پرسيمو زورور هوايي بريدونه کېږي.

د وژنو ډېره زياته برخه، چې شمېر يې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائيد شويو او منل شويو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کيمياوي وسلو، د بمونو چوولو او کيمياوي ګازونو په وسيله د ځښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څيزونه مسموم کړي دي.

دګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه يې شوې او همدانګه د روسانو له خوا د هغو ۱۲ تنو وژل شويو ملکي وګړو د وينې او تشو متيازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدينو پرضد د (ميکوتوکسين) په نوم له يو ډول کيمياوي ګاز څخه ګټه اخيستې ده.

---

[۱]– نيازي اميدوار، ۱۳۷۵ل کال، دثور کودتالاملونه او پايلې، پېښور ۱۳۶۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي لـه خـوا د پـوځي اشـغال پرکلونـو د افغانسـتان پـه زنـدانونو کـې پـه سلو کـې ۷۰ جنګـي اسـیران سـاتل کېـدل.د کـره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې پـه ډګرونـو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[۱]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارايي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورويانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې پـه ډګر کې یې لـه وسلې سره نیـول، لـه قضـایي پړاوونـو(چې هغـوهم تېرویستونکي تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شـورويانو د ژنیـو د ۱۹۹۳زکـال د کانوانسـیون خـلاف، نـه یوازې له اسیرانو څخه(ن،س،م) کمېټې دازادي لیدنې کتنې لـه مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست پـه نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکـال د فبـروری پـر میاشـت، کابـل تـه یـو پـلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامـه وژنې پـه بـاب د خپـرو شـویو اوازو څېړنـه وکـړي. پـلاوي ښـه کـره اسـناد ترلاسـه کـړل، نـه یـوازې داچـې پـه زرګونـو بنـدیان وژل شـوي اولادرکـه شـوي، بلکـې لـه

[۱]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][۱]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وايي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) دخاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرټول بهیر یې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم دهغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][۲]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې د شورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف داسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو! پرته له پوښتنې او محاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

---

[۱] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

[۲] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸زکال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱زکال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱زکال خپور شو، د عقیده یې زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

---

[1] –الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹زکال ۲۷۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو کانوانسیونونو او د (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین د یرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني او مشروع حکومت د ملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت د ملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي او بیا لا هغه حکومت چې د پاځون له کبله یې د ملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو د نورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه دا چې د یو دولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخو کې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر ۱۸۲۲ز کال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنې وي او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخيستنه له منځه وړې وه.

پ.م.ديوپويي په همدې باب وايي:

په دوديز ډول دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيواله کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر يووالي له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخيز تړون له مخې يو بل ته ژمن و ګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

موږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، اوس دا خبره کوو، چې ایا د کابل کمونیست او شوروي دولت د بهرني یرغل پروړاندې د مشروع دفاع په دریځ کې [لکه څنګه چې یې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ باید ووایو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهدیداوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخیستنه مطرح وای، نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونو ګټه پورته کړې وای، نه یو بهرني یرغلګر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخیستو اجازه ولري، نو هغه شرایط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي او دواړو کمونیستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېری کړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیواله هڅه او تدبیر ګڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت ګټه اخیستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنیت شورا، د نړیوال امن او سولې د ټینګښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

[۱]- پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۴۱۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې له مخې دمشروع دفاع له هڅې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا دنړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د ۱۹۷۹زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر ۱۹۸۳زکال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[۱]

---

[۱]–دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق،پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۷۲-۷۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانينو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،ديو پويي)) دوينا له مخې بايد وو ايو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرايطو په چوکاټ کې چې ((ديو پويي)) يې يادونه کوي عياره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفيظ الله امين د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دليل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د يرغل په لومړيو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په څرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي يې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې يو ډول غوښتنې لپاره اصولي دريځ نه درلود. دا حکومت له شوروي يرغل سره يو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له يو بهرني هېواد څخه د داسې يو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د يرغل زېږنده وي، ددې ښکارندويي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالګر ترمنځ د اړيکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ويلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفيظ الله امين حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نوځکه زموږ د هېواد په کورنيو چارو کې يوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه یو پوره او بشپړ یرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورينو د افغانستان د کورني او بهرني سياست په طرحه کولو او دهېواد د سياسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ څرګند تېرې ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچينه (د دولت ريس، دحکومت ريس، انقلابي شورا ، مرکزي کمېټه او نور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد ، په عملي ډول ددې مرستې ! تائيدوونکی ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو يوه اټکلي سرچينه وګڼو ، نو بيا هم بايد ووايو ، چې دې حکومت کوم مشروعيت نه درلود ، د خلکو درايو له مخې نه و رامنځته شوی او دملي واکمنۍ يوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نيولې وه.

ب- شورويانو ادعاکوله، چې افغانستان ته يې د ۱۹۲۱زکال د دوستې تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شورويانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹زکال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې يې د بهرني يرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر يوبل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسليک شوي وو ، چې شورويانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحيه په پام کې ونه نيوله. سربېره پردې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. ددې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه اوکله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او ددې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو دلېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم ددې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارټينس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې دستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازيتوب بنه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، يوازې به له الله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای يې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هيله وکړي، نه له يو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه د ډله ييزې مشروع دفاع لپاره بنه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دويمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنيو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نوبيا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشرضد جنايت:

بشرضد جنايت د هغو جنايتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنايتونه چې شورويان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځينې يې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه، د سياسي، مذهبي او توکميزو انګېزو له مخې د خلکو ځارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنيو يارک د ۱۹۴۸ز کال کانوانسيون له مخې، عامه وژنه يو جنايت ګڼل شوی دی.
روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کليو بمونه او ګولۍ وروليو او ملکي وګړي يې د ژوند له نعمت څخه يې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کليو څخه يې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ييز ډول وژلي دي.
د لوګر ولايت د برکي برک کلي يو اوسېدونکی وايي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهيدان شول.
پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې يې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېر يې (۱۳۰) تنو ته رسېده.
يو ختيځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړيوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نېټې پورې په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې ليکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د يوې نړيوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم يوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شيان يې له خاورو سره برابر کړل.
استوګنځايونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سيمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه يوازې ۳۷۷۳۴تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطايۍ او ټپي حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.
ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونيستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سيند ته واچول او ځانوژنه يې وکړه. نو خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستانو له خوا د هغوی دماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وېرېدلي وو))[1]

((شوروړیانو د ۱۹۸۲ز کال دمې پرمیاشت دمقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې دبمونو او ګولیو باران وورواوه، کورونه وران او دکلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴ز کال د فبرورۍ پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل او بیا یې د هغوی مړي دکاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول.. روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول اوټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹ز کال دمارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول او کمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شوروړیانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

[1] – البدر جریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

(۲) - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

(۳) -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زیات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) یې ښېو سلې وګړي وو ، ووژل شول.))[۱]

[۱] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، **۱۳۸۲**ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنیو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټولیز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. بېوسلې کسان، د جګړې پر وسایلو یو ډول بندیز (د جګړې وسیله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کاروني څرنګوالي ته ویل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې باید د پوځي او ملکي عملیاتو په بهیر کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپیر وکړي. د جګړې موخې باید پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي یر غلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحیې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځایونو باندې د هوایي بمباریو د کولو او توغندیو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدینو د څارنې پر وخت یو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځینې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګیو د څارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سیمې د یوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زیات وګړي د کیمیاوي بم په واسطه مسموم کړل او ویې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کلیوالي سیمو باندې د شوروي د هوایي بمباریو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او وژل شوي دي. مليونونه تنه مهاجر شوي، غله دانه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[۱]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکساندر مایوروف وايي: ((د فبرورۍ د څوارلسمې ورځې په لومړۍ نيمايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يوه لس کسيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد ته څېرمه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پتېيلې وه، چې خپل کنډک نه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ له ځانه سره يوسي، کله چې (ک) او د هغه ډله ديو ختېين کور له دېوال نه د پسونو په لټه ور واوښته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان په نظر ورغلل. يوه واړه ضابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلوټې بدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نورو هم اور بل کړ، دلته دغه واړه ضابط خپل عسکري بالاپوش غورځولی او د يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تر مخه تر پايه د ښځو پر عزت تېری کړی و. دا تېری دوه ساعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، په ژړا او نارو له خپلو مېندو سره د مرستې هڅه کوله. سپينږيري چې لړزېدل خدای(ج) ته زاری پيل کړې وې، چې رحم پرې وکړي او ويې ژغوري.

[۱]- د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شېبه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور تول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمځي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختیین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کندړک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوال د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه برید ګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر(۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر وخیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت(په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1] - په افغانستان کې رښتیا څه تېر شول؟ پېښور، ۱۹۹۹ز کال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو نور سیاسي کسان بندیان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقیده یي زندانیانو ته د بیان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانینو له خوا تضمین شوي دي، د سوله ییزې ګټې اخیستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشینی کړی دی.))[1]

((د اردو په تشکیل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سیاست یو بل اړخ و.

د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګیو څخه د بل قوم د سیمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخیستی دی.

د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سیمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سیاسي موخو لپاره، له قومي کینو نه د ګټې اخیستنې څرګنده بېلګه ده.))[2]

د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.

پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې ادارې یوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

---

(۱)–(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
(۲)–تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په اندول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندانو ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د ځرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې د ماتولو او د افغانستان د ويجاړې لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړي. (چورلکو له هوا څخه د خارويو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

[1] - برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربنود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنيو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي.

د افغـاني کمونيسـتو حکومتونـو غـړي، د وسلوالو ځواکونـو لاربنود چارواکي، دخادغړي، د ځانګړي انقلابي محکمې اولـويې څـارنوالۍ غـړي، پـه جګـړه ييـزو جرمونـو کې د شـوروي تېـري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسوليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(دشوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نود ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو او د مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کاروني اصولیت دېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو تولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

[1]-دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسمیت پېژني. په همدې ماده کې دا حق یو ((طبیعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبیعي)) نوموني کارونه یوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبیعي ګڼلو نتیجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د یو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(دمشروع دفاع طبیعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دویمې مادې څخه یوه استثنا ده. دا ماده په نړیوالو اړیکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني یا ډله ییز ډول (د پوځي ترونونو له لارې) ګټه اخیستل کېږي.

د (م،م،م) منشور ۵۱مه ماده څرګندوي چې د یو (وسلوال یرغل) پروړاندې دمشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي.

هغه هڅې چې دمشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، باید د امنیت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټینګښت لپاره د وسلوال یرغل پر وړاندې(دمنشور له دې څپرکي سره سم) یو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخیستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خوبیا هم هېڅ دلیل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (دبهرنیو ځواکونو) د ایستلو په باب د امنیت شورا پرېکړې ددې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حق څخه ګټې اخیستنې په نړیواله کچه جهاد ته لوی پرستیژ وروبانښه.

دویم: داشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ: تر ۱۹۱۲ زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانیانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبیق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلور واړو کانوانسیونونو (۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳،۱۹۴۹) لپاره دیوې ګډې دایمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې تړون د یو غړي هېواد په خاوره کې د یوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړیواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضميناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د ۳مې مادې د تدوین پر وخت، لاسلیکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له بانډتیزم Bandetisms څخه د راپیدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدودیت په اړه اند ښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د یوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخیص زیات کړي او هغوی به د خپل سیاسي دریځ ټینګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړیوالو کلاسیکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د یو اړخیزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د یوه لوري په توګه وپیژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله یو کانوانسیونګوتې ګڼل کېږي) د جګړه ییزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتیک ډول پلي کېږي. په بله وینا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنیو څرګندونو له مخې، تر دې وروسته د بشر حقوقو دهېواد کورني نظام ته ورننوزي: دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد یې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت یونا پېیلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوریو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې یو لوری دی. خو له دې سره سره یې بیا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفیسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د الهګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفیسور پنتو(Pinto) بیا د دې خلاف عقیده لري او وایي: چې الهګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې یوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړیوال نظم لپاره یوازینی واکمنه سرچینه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[۱]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګوله کوونکود ځینو واکونو د پلي کولو ټینګار کوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د ترونیزو (کانوانسیوني) او نا ترونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د ترونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو ، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

اله ګوله کوونکي د نړیوالو عمومي حقوقو د(عمومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لوري په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه د قانوني او برحال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو ترونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو په چوکاټ کې هېڅکله دیوې حقوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[۱] – شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نو مونه د يو قانوني دولت پرضد، يوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې د ملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونيست حکومت، د يو بهرني يرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوی و او مشروعيت يې نه درلود. ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و، چې د جهاد لپاره د خلکو د بشپړې او پوره ارادې ځرګندونه يې کوله. تر لاس لاندې بحث کې د اله ګوله کوونکو موضوع له راګډولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو، چې د کابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او د افغانستان خلکو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانينو تابع ګڼل کېږي.[1]

رښتيا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او د بشر د حقوقو نړيوال لاسليکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه يې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده او نه يې د نړيوالو تړونونو د لاسليک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته يوازې له اخلاقي پلوه د نړيوالو تړونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې تړونونو ځينې يې داسې احکام لري، چې يوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتې اډانه و نه لري، دنده سپاري، چې د تړون

---

[1] - (په کورنيو شخړو کې د نړيوالو قوانينو پلي کېدو پراخيتا) دلومړی برخې لومړی څپرکی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعمومي روحيي درناوی وکړي. زما په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لاربښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتې د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزايي مسوولیت دیوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې او د ۱۹۴۹ زکال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه او بهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] - موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.
ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.
ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.
د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمو د خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.
د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))
((که چېرې يو جنګيالی د دې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1]- شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ز کال، ۸۴مخ.

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله نښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په نښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت دکابل-جلال اباد لارې ورېښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي او انساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست دنیولو په مناسبت داسې جشن! جوړ کړ، چې دبشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل اودخوست دکورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

---

[۲] – فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.
[۱] – عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))(۲)

... د هغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، د کابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک تېپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېری وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))(۱)

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او د خلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې د مجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي او بیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.
(۱) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د بښـنې نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) تـه داسـې ګزارشـونه رسـېدلي، چې پـه دښـتو كې لـه كـومې محـاكمې پرتـه دولتـي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا ګزارش د هغو (**۲۵**) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه كوي، چې د **۱۹۸۷**زكال پـه پـاى كې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان كې اعدام شوي وو. دغـه راز ګزارش وركړل شوى چې همدې ډلې د **۱۹۸۸**زكـال د نومبر په لومړيو ورځوكې (**۷۰**) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم پـه پوسته كې ځاى پر ځاى شوي وو، اعدام كړي دي. ليدونكو ګزارش وركړ، چې دوى ټول تر پـولې هاخوا د پاكستان پـه خاوره كې لـه محاكمې پرته اعدام شول.

د يو ګزارش له مخې د **۱۹۸۹**زكال د مارچ او اپريـل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتـي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. پـه يـوه پېښـه كې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ پـه **۱۳**كيلومترۍ؛ ثمرخېلو پـه سيمه كې، چې د **۱۹۸۹**زكال د مارچ پـه لومړيو كې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (**۲۰**) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شـوروي اسـير شـوي سـرتېري هـم لـه محـاكمې پرتـه ووژل شول.))(۱)

((د **۱۳۷۱**ل كال د غويي پر **۲**مه نېټه د جنرال دوستم ځواكونو دلوګر دواخجان پـه سيمه كې، د اسلامي حزب پـه يـو كمين كې

---

(۱) –(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، **۱۹۹۵**م كال، نومبر، **۳۸**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د ۵۳مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))(۲)

پر ۱۹۸۹ز کال د کابل کمونیست حکومت سرتېری احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، دد ې څرګندونه کوي، چې دی تر ۱۹۹۱ز کال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته دهغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))(۳)

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزا ورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییزډول وژل کېدل))(۱)

((د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر ۱۳مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (۵۰۰) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د ۱۹۷۸ او ۱۹۹۲م کلونو عامه وژنې دي.))(۲)

---

(۲)- عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(۳)- (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵م کال نومبر، ۴۲-۲۴مخونه.

(۱)- (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې دیوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم دمجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، دمرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[3]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو(روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهیدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر) ، بهاوالدین مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري) ، محمد ذاکر(۱۹۸۹م کال، نومبر) ، سعادت شګیوال (۱۹۹۰م کال، دمارچ۲۲) ، عبدالرحیم چین زایي (۱۹۹۱م کال، نومبر) ، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجینر عزیزعثمان،نجم الدین مصلح،مینا کشور او نور...))[1]

---

[2] – د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[3] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۲۴مخ.

[1] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تر واکمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کروخیل،عبدلحکیم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم ځپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲زکال د اپريل له پيله بيا تر ننه (۲۰۰۰زکال تر جولای) پورې موده رانغاړي، د دې مودې په بهير کې لومړی مجاهدينو او يا وروسته (۱۹۹۴زکال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳کلونو په بهيرکې يې د کمونيستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه يې ګاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور يې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پيل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بيا مجاهدينو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونيستانو او شورويانو څخه کم نه دي. په ځينو ځايونو کې يې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه د کمونيستانو ګټه اخيستنه:

د ۱۹۹۹زکال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونيست حکومت د واکمنۍ په بهير کې د خپل سياسي دريځ د توجيه لپاره د ((اردو وسياست در سه دهه اخير افغانستان)) په نامه يو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخيزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو او د شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شويو جنايتونو په باب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښیارۍ یې له هغو ځخه چې یو شمېر مجاهدین پرې تورن دي، په ژوره توګه او د شیطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار یې ددې لپاره کړی، چې د کمونیستانو په انډول د مجاهدینو دګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خیر او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدین زیات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلایي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاریانو، چې کله د مجاهدینو برياوې وليدې، چې له وژنې او ويجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکټر نجيب الله سره يې مينه زياته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو د مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجيب د وخت په فکر، نه په خپله د نجيب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې د يو تمدن ساده او انساني ځرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو ښېشکه ډېر زيات توپير په کې ليدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجيب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))[1]

د (اردو وسياست) کتاب نه يوازې دا چې په هېواد کې د کمونيستانو جنايتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د يو شمېر مجاهدينو زيات په خپله د هغې يرغليزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پيل ګناه

(۱) – عظيمي، م.ن. اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ مو کولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران يې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي،بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه دملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ورنه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګډ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوڅ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((...خو زیاتو او سېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهیسې دتېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته یې د نجیب الله درژیم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بیا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډیو ته دپای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونیستان د خپرنیزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نړدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نویو سیاسي ډلو دجوړولو له لارې، زیاتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدینو له سیاسي او پوځي تېروتنو اوزیاتیو څخه ګټه پورته کړي.هغوی هڅه کوي د کمونیست حکومت دواکمنۍ پر وخت، لـه شـویو جنـایتونو څخـه دملـي او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نویو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنایتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو دنویو سرغړونو تر سیوري لاندې راولي اوپټ یې کړي. هغوی د خپلې دغې هیلې د خړوب په برخه کې یو څه بریالي شوي هم دي. په څو ورستیو کلونو کې افغاني ټولنې اوکړۍ زیاتره د مجاهدینو پر تېروتنو غږېږي اولویدیز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د یوې ګډې لیکې په جوړولو سره، پر جنایتونو، تورنو کمونیستانو ته سیاسي پناه ورکوي.

(۲) - عظیمي، م.ن. اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ځارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هرډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا بهویني.

یوځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خو دژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: سرغړونې

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیو څلورګوني کانوانسیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بولي. د جګړې له قوانینو څخه د سرغړونې دا نښې نښانې په بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغیس ولایت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو له وېرې خپل استوګځایونه پرېښودل. له پورته شمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې ته نږدې راټول شوي وو. په عشق اباد کې د (م،م،م) د مهاجرینو د عالي کمېشنرۍ استازی وایي: د سیمې د پښتنو پر ضد د ازبک ځواکونو له خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسمبر پر لسمه نېټه د طالبانو د بهرنیو چارو وزیر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پر قهرجن او ناوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))[1]

((د ۱۹۹۹زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکار او جبل السراج ونیول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

[1] د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نو موړی د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومې خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

---

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه د توجيه وړ نه وي، جنګي جنايت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په اډول، د مجاهدينو د ګناه پېټی درونډ وښيي، نوځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په راننوتو سره ((هره څلورلارکې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. دا سې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ او د توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر هغـه وخت پـه کابـل کـې د انسـاني تمدن هـېڅ نښـې نښـانې پاتې نه وې. برېښنا، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نه وو. مغازې او هټـۍ لـوټ شـوې اويـا دلـوټ لـه وېرې تـړل شـوې او مـېخ شـوې وې. سـړکونه او ودانـۍ پـه زرګونـو ګولیـو، توغنديو او توپونو سوري سوري شوي وو، پـه هره سيمه کې، هر غـره او کوڅه کې ژورې کندې ايسـتل شـوې وې، دا کنـدې تيـارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختيا او انساني تمدن پرتابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پــر ۱۹۹۲ زکـال د افغانسـتان اسـلامي دولـت ترجوړېـدو وروسـته، پـه کابـل کـې وسلوالې ډلـې چـې د قـومي او مـذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه يوازې پـر خونړيو خپلمنځي جګـړو اختـه شـوې، بلکـې د خلکـو بنـد يانولو، د ځـاني او عامـه شـتمنۍ لوټـونې او د ښـځو پـر عـزت باندې تېري تـه يـې هـم لاس واچاوه.))(۱)

لکـه څنګـه چـې د مخـه مـو يادونـه کـړې وه، پـر ۱۹۹۲ زکـال د جمعيـت او پـرچم ائـتلاف د (م،م،م) د سـولې پـلان پرضـد د يـو سياسي سازښت لـه لارې پـه کابـل کـې واک تـر لاسـه کـړ، جمعيت تنظيم (پردې اوښان خيرات کړل) پرچم ډلې ته يې زيات امتيازات [له هغې جملې نه عمومي ببنـه] ورانـدې کـړل، ځکـه چـې پـرچم ډلـه دنومړې تنظيم، چې له خپلو ځواکمنو، سياسي او پوځي سيالانو

---

(۱) - عظيمي، م.ن: اردو و سياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.

(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غړو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو د باور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبدالباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د بښنې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله درېیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې څپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د درېیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

---

[1] - عظیمي، م.ن: اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وتښول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قوماندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي. د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زيات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قوماندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکیل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قوماندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

---

[1] - (ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ زکال، سپتمبر، ۸۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته برېښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېړه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو(زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویي سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

[۲] -(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳زکال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېري دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظارشورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې دپخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښوېیدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنوته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان داګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزي په باب، نړیوال مسولیت.
(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزي په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانيانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ايستل کېدل، غذايي وضعه يې ډېره بده نه ښکارېده.))[1]

د ۱۹۹۹ز کال د فبرورۍ مياشتې پر ورستيو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکزيو هيئت د بلخ ولايت زندانيانو حالت د څېړنې په باب مزار شريف ښار ته سفر وکړ، دې هيئت پېښور ته ته ترخپل راتګ وروسته ديو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانيانو سره د مستقيم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانيانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[2]

په داسې حال کې چې د ژنيو ۱۹۹۳ز کال کانوانسيون هغه ډله يا سرچينه چې اسيران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسيرانو سره (ن،س،م) کمېټې د ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو د ليدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته يې د زندانيانو د ليدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[1] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷ز کال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت دکتنې دمخنيوي له کبله، له عبد المالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷ز کال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونود ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷ز کال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲ز کال څخه تر ۱۹۹۶ز کال پورې سيالو ډلو په ځانګړې ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي او پوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷ز کال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتونو لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۴مه ګڼه، ۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷ز کال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې د ژنيو کانوانسيون او د هغو ۳ نمبر ضميمه پروتوکول له اسيرانو څخه غچ اخيستنه او هغوی ته په ډله ييز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنايت بولي او د سزا وړ يې ګڼي. د غچ اخيستنې له مخې د اسيرانو ډله ييزه زره بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷ ز کال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاريس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸ م کال، ۸۰ مه ګڼه) د لي براسيون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ ګڼې) او د بښنې نړيوال سازمان (۱۹۹۷ م کال، سپټمبر) د راپور په حواله ليکي: ((نړيوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سيمو کې له ۲۰ تر ۳۰ کندو او کاريزونو (د کاريزونو سوريو له ۱۰-۳۰ مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰ مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې (۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړي راپورټر (شونګ شون يګ) په سيمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي داومنله چې پر سلګونو اسيران او زندانيان کاريزونو ته غورځول شوي، وروسته يې د کاريز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاريز کې ۱۰۰ جسدونه ليدل شوي دي.

اسيران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته يا ژوندي او يا که مقاومت يې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاريزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بيا د کاريز پر لوري ډزې شوي او خوله يې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بيا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه يې اواره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو برخو کې لا د کارېز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبريال کولای شي د انسان د بدن يوه برخه ؛چې د اوبو سطحې ته رابهر شوې وه، ووينې.))

((د ۱۹۹۸م کا د ډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) يو وياند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړی په شاه ګانو کې غورځول شوي او بيا وژل شوي دي.

په پاکستان کې يوه لويديز ډيپلومات هيله څرګندده کړه، چې (پر وژنې تورن) مالک دې د هماغه برخليک انتظار وکړي، لکه د پخوانۍ يوګوسلاويا جنګي جنايتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې د ګڼو جنايتونو يوازينۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتيا ښودلې او د دې پېښې څېړنې لپاره يې يو کميسيون وټاکه، په خواشينۍ سره چې د دې کميسيون کار دوام ونه کړ او د هغو مسولينو ته د هېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشينۍ سره چې هغه وخت افغانستان د اسې يو مسول حکومتي کادر نه درلود، چې په ټينګار سره نړيواله ټولنه د دې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعيت تنظيم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې يې استازی درلود، دې مسلې ته لېوالتيا ونه ښوده او ان هڅه يې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې د دې مسلې اړوند دوسيه غلې او ويې ساتي. د طالبانو

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت چې د دې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیواله کچه د دې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹ز کال د ډسمبر پر ۵مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ، چې د افغانستان په دربو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکې ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې له خولې لیکي: ((۱۹۹۷ز کال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزار شریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. د ښځو، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً له شکنجې او د بدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو، په یوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو د پرشاتګ پروخت د هغوی له خوا شوې ده.

د دې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټ ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه د دې څرګندونه کوي، چې په بلخ کې په ډله ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټو ځایونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملا محمد عمر خپلو پلويانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسيران ونه وژني.][1]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ ز کال د سپتمبر پر ۳ مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شريف د فتحې پروخت يې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.))[2]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال دباميانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ييز ډول دملکي وګړو دوژنې يادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد يادونه. ملا محمد عمر په داسې حال کې چې د مخالفينو وژنه تائيدوي، زياتوي چې دا کار دمخالفينو له خوا په سيمه کې دطالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلويانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][3]

ب- دملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظيمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعيت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، دبې دفاع ملکي خلکو د استوګنځايونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځيو، روغتونونو په ګډون، د ښار دملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سيمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او ۲۸مخونه.
(۲) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
(۳) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[1]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴ز کال د ډسمبر پرمیاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲ز کال له اپریل څخه راپه‌دېخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو دډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

داسې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راتول شوي وو، (کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، درېیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[4]

---

[1] –(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

[2] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[3] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

[4] - د(ب،ن،س)۴۷، ۴۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په داسې حال کې چې يو زيات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سيمو باندې بريدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشينی دی، چې ډېر بريدونه پر استوګنځايونو او يوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځايونو باندې خپل بريدونه توجيه کړي، ادعايي کړې، چې دهغو سيمو اوسېدونکي د سيالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

يوه ليدونکي د والي اسمعيل خان د غچ اخيستونکي بريد په باب چې د ۱۹۹۵ز کال دمی پر لومړيو ورځو کې په فراه ولايت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وويل:

((هغوی زيات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغورځول، چې دهغو له کبله(۲۲۰-۲۵۰) تنه ووژل شول. زياتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه يې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه يې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، څو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو داسمعيل خان ميګ ۲۱، ميګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځايونه يې بمباري کړل، کورونه يې ويجاړ او ډېر ملکي وګړي يې ووژل.))[2]

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غميزه، نړيوال مسوليتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پرمهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي د برځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړۍ مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته دننه شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکی، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

---

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپټمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ۱۳۷۱ ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په ماموړینو کارته اوبیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډېو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوي وو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول اود هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي اود هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تروا کمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نودوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغو ځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې د ملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[1]

---

(۱) - عظیمي، م،ن. اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

(۱) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۶زکال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وایي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې رامهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۶زکال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۶۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۶زکال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(ب،ن،س) په وینا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بندیان کړل، هغوی په ثرخي پله زندان کې تر سختو شرایطو لاندې بندیان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفینو د طالبانو زیات پلویان په زندان کې واچول.))[۳]

[۲] - د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال،۷۴مه گڼه ۲۳مخ.

[۳] – بي بي سي راډیو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو مابنامنۍ خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيمه برخه

د افغاني جنګي جنايتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې بنه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا دمجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند دنظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره دمدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیـوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، ددې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم دداسې قوانینو د پلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م)، د بنسـټي نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپروني ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسلم حقوقي اصل دا دی، چې لـه قوانینو څخـه ناخبري، سرغړونکي لـه پـړې نـه شـي خلاصولای، لکـه څنګـه چې دمخـه مـو اشـاره وکـړه، کلـه چې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفین، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا

په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې

د موضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو د محاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال د اپریل میاشت د کمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته د بښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قوماندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد د کودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره د خپلې مرکې په ترڅ کې څرګنده کړه چې: ((بښنه تر غچ ښه ده)) د مسعود تر خبرو ۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودې شورا (جهادي شورا) د برهان الدین رباني په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر یې مسعود و (نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

د کمونیستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، د کابل د نیولو لپاره له نظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا سره يو سياسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټينګار کوو، هغه مسلمان- کمونيست حکومت چې د ۱۹۹۲ز کال د اپريل پر مياشت يې په کابل کې واک ترلاسه کړ، په داسې يوه دريځ کې نه و، چې د جنايتکارانو پرسر د بښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې يو قانوني، مسؤل او د خلکو استازی حکومت نه و، يو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسايلو کې يې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنايتکارانو ته د بښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغزېدلي مراتب نه وو، په بله وينا د مجرمينو بښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئيس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنايتکارانو بښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد يې هڅې کړي، د لويې جرګې او يا د لويې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنيو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې بښنې اعلان، چې يو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د يو سياسي سازښت لاره چاره وي، په رسميت نه پېژني او د هغې ورځې په هيله دي، چې لويه جرګه او يا ټاکل شوی ملي حکومت له جنايتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زيات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه مخـې، سـرغړوونکو څخـه د پوښـتنې غوښـتنه کـوي، لـه هغـې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې او بې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غميزو د مخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- د يوې قانوني سرچينې له خوا د جنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنيزې سولې د ټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول د افغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږدی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي اوبايد ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستي او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له ناانډولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(دبشرحقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانکو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنايتونو څېړنې لپاره د يوه خپلمنځي افغاني سيمينار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سيمينار کې چې د بشر حقوقو د بېلا بېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلا بېلو کورنيو او بهرنيو ليدلوريو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمينو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سيمينار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سيمينار په افغانستان کې د جنګي جنايتونو د څېړنې لپاره يوه دايمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبليغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او دراجستر څانګه. ددې څانګو فعاليت به د بشر حقوقو د کورنيو او بهرنيو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصيتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبليغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سيمينارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړې ډول پخوانيو سياسي بنديانو سره د مرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنايتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو پر وړاندې نړيوالې ولولې راوپارېږي او سزا به يې شوني کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسـې چـاپ (فيګـارو) جريـده د ۱۹۹۲ز کـال د اپريـل پـه خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو لـه خوا د مزارشريف تـر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل پـه نيمايي کې په کابل کې د کی،جي،بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد لـه منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل پـه لومړيو کې پـه مزارشريف او د اپريـل پـر ۱۷او ۱۸مـه پـه جبـل السـراج کـې د نظـار شـورا او د ا.خ.د.ګ د پـرچم ډلـې تـرمنځ لاسليک شـوی و ، دنجيب د کمونيست حکومـت د بهرنيـو چـارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کولـه، ددې تړون لـه مخې دخاد اسنادو پـر لـه منځـه وړلـو سربېره، دواړو غـاړو پـر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسليک شويو تړونونو دمـوادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصـولي او باعزتـه لارې چـارې برابـرول، چې لـه هېـواد څخـه دوتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م،م،م) د سولې پـلان پرضد يې د کودتا لاربښوونه وکړه او کابل ښـار تـه يې د نظـار شـورا راتـګ شـونی کـړ، پـه وسلوال پـوځ (لکـه دفـاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو څوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی،چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنټروله وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نومو ړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وېښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر درېو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه،چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله،چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرم د ټولو اسنادو او څرکونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي د زیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې داسې یو ډول همکارۍ شونې نه برېښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت د زیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا له لارې، له هېوادوالو او بهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او)ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سیاسي بندیان، چې د سرې وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، کمونیستانو د سختو او له شرمه ډکو جنایتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کلیوال وګړي، چې د ښارونو او کلیو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سیمو د ورانۍ لیدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونیستانو د جنایتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هیلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او یا نړیوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سیمې د تثبیت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبینو، د سیاسي بیرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لویو صاحب منصبانو، د ځارندوی لویو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر یوه نسبتي دوسیه به د څانګې ارشیف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي یا نړیوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ییزو موخو د یوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د یو شمېر فرصتونو په ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو سره په افغانستان کې دکمونیستانو د جنګي جنایتونو د
څېړنې موضوع را برسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو
وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو
کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته
وکړي.))[1]

[1]- د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنایتکارانو

ببرته سپارنه

لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مو یادونه وکړه، د جنایتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي، ملي او یا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سریزه کې لیکي: (...په افغانستان کې دبهرنیو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ، چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسولیت ومني اود جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

رښتیا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلویو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

که چېرې محاکمه په نړیواله کچه مطرح شي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي.تردويمې نړيوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستيو کلونو کې د دويمې نړيوالې جګړې څو تنه جنايتکاران، چې د لاتينې امريکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائيلو، فرانسې او ايټاليا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۲ز کال د مې پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ز کال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[۱]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[۲] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پر ته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اند ېښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[۱] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۲ګڼۀ

[۲] – د جزانړیوال دېوان،لومړۍ برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجګړې د شوروي خوا مجرمین. کله چې په نړیوال کچ د افغانستان جګړې د جنایتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقیم ډول د پخواني شوروي یو شمېر واکمن هم د پېښنې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسیې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونیستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې لپاره د یوې نړیوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زیات اټکل شته، چې روسیه به په امنیت شورا کې له خپل (ویټوحق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امریکا به هم له روسیې سره د دوستانه اړیکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړیوال سیاست مناسب لوری غوره کوي، په نړیوال ډګر کې باید تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنایتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنایتکارانو د محاکمې لپاره یو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې اودا سې نور پرابلمونه موږ دېته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړیواله ټولنه کې عمومي لېوالتیا دا ده، چې د نړیوالو مجرمینو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړیوالې ټولنې ته.))[1]

[1] – ژان کامبه کو، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، ۱۹۹۳زکال، ۳۱۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. د بي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((د اسلامي حزب قومندان زرداد خان د کابل جلال اباد پر لویې لارې باندې د طالبانو تر واکمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګروېږنه وشي.)) [1]

په افغانستان کې باید د جګړې د جنایتکارانو محاکمه د یو ملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل د جنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پر بنسټ دې یوه ځانګړې محکمې جوړول، لکه د هېواد د اساسي قانون د تدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ د دې محکمې غړي کېدی شي، د لویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

د دې کار ښه والی دا دی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده ځرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

---

[1] -بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰ز کال د اګست ۳مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسیې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسیه د زیاتو تورنوکسانو سیاسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې یو زیات شمېر تورن کسان په غیابي ډول محاکمه کړي.

نړیوال کانوانسیونونه د محکمې د حکم تطبیق، (ملي وي که نړیوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د ۱۹۴۵ز کال د اګست ۸مې نېټې تړون د جګړې جنایتکارانو ته سزا ورکول د کورنیو حقوقو سیستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوریو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د یو دولت اتباع د جګړې قربانیان وګڼل شي.
- ✓ کله چې د یو دولت اتباع پر جنګي جنایتونو تورن وي.

دویم: د جنایتکارانو سپارنه:

د دې بحث تر پیل د مخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنایت تورن شخص سپارنې او د جنایتکار سپارنې ترمنځ توپیر وپېژني.

د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنایتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان کې پر جنایتونو تورنو کسانو زیات شمېر په روسیې او د منځنۍ اسیا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسیې پورې تړلي دي، میشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسیې د همکارۍ اړتیا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.
په اروپا کې المان ډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونیست سياسي مهاجرين منلي، چې پر جنايت تورن دي. د مجاهدينو ډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو در اپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته د مجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه د نړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته د مجرمينو د راکارېلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکارېلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: او یا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت ونه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر او سه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. د هغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي او دویم حالت کې د افغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکې، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط ونه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په دریم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه د یو داسې بهرني تبعه (چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، دمجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، دخپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.
که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه وپېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (دژنيو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونود لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.
دژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې اوملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې دجرم او جنايت دپېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.
که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په څرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې ددې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.
ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې دتورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، دکانوانسيون دغړو هېوادونو وي اويا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دې سره سره بيا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومينو د سپارنې په برخه کې د خپلو سياسي غوښتنو له مخې چلند کوي.

د روندا د عامه وژنې زياتره مسولين پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افريقايي هېوادونو کې د امنيت شورا اغېز (سياسي لامل) د دې سبب شو، چې د افريقايي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنايتونو زياتره تورن کسان، د روندا لپاره نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، دافغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:
لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟
دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:
عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینهو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د نښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې(د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.
دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې موږ ډېر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:
د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو ،چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایی سره یې د یوبهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغلګر هېواد په ټینګار او ملاتړ د خپلو هېوادوالو پرورانديې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نو دهغوی ناروا او ملت ضد هڅې باید د ټولو وروستنیو ویجاړیو او انحرافاتو اساسي علت وګڼل شي. لومړی باید له کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او دسزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا له کبله ارامه ساه وباسي، نو نړیوال شرایط به برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمې پوښتنې (دمحکمې د جوړولو سرچینه او وخت) په ځواب کې باید په ډاګه کړو، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملي ثبات په کې ټینګ شوی نه وي، ددې مسلې راټینګول اسانه خبره نه ده. دا چې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بریالۍ شوه، علت یې دا و چې د متحدینو له خوا په نیول شوې اروپا کې سیاسي ثبات ټینګ شوی و. که چېرې د طالبانو حکومت د افغانستان د خاورې پاتې برخه ونیسي، د جګړې جنایتکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپاره د نورو سیاسي الټرنیټیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهه) په اندول، ښه سیاسي او رواني دریځ لري [ځکه چې د شمال اتحاد کمونیستانو ته ((دعمومي بښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې په جبهه کې سیاسي سازښتونو ته تیار دي او د پورتنۍ دعوې د طرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره خو دلیلونه لري. له هغې جملې نه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.
طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.
د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لویې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دیوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دیوان غونډې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.
هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو ! په هرځای کې چې اوسئ. د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:
هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې سترې مظاهرې اصلي شعارونه وي.
له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.
د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موســســې ســره چــې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

پهٔ فرانسوي ژبه:
۱. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ۱۹۹۴
۲. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ۱۹۸۹
۳. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳
۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۲
۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳.
۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ۱۹۹۳.
۷.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۴.
۸. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ۱۹۹۴.
۹.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.
۱۰. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.
۱۱. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.۱۹۸۲.

پښتو اودري:
۱- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.
۲- نیازی، امیدوار: د ۱۳۵۷ل کال دثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ۱۳۶۸ل کال.
۳- مایوروف، الکساندر: پــه افغانســتان کــې رښــتیا څــه تېرېــدل؟ پېښــور ۱۹۹۹ز کال.
۴- عقاب اریانا مجله: ۱۹۹۲م کال.
۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ۱۹۹۹ز کال.
۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ۲۰۰۰ز کال.
۷- دبښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ۱۹۹۳ز کال.
۸- د بښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غمیزې پـه بـاب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته راغلی؛ په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو ، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډميکو او ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي زه د دې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو د ده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا او سنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اينبودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د ښلابښلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهنوال روستارتره کي اثر دویم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه

د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترخنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بیړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دکتابونو په وړمو کې — لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون — لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته و خوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library